

Marita Airakorpi:

SCHOPENHAUER JA HÄNEN VAIKUTUKSENSA WAGNERIIN

Esitelmä Suomen Wagner-seurassa 1.11.1995

1. Wagner ja Schopenhauer

Wagner ja Schopenhauer? Miksi juuri Schopenhauer? Mitä tekemistä hänellä on Wagnerin elämässä?

Näin kirjoittavat eräät Wagner-elämäkertaspesialistit:

Thomas Mann: "Tutustuminen Arthur Schopenhauerin filosofiaan oli SUURI TAPAHTUMA Wagnerin elämässä ... was THE great event of Wagner's life." - Itse asiassa: SE suuri tapahtuma..., sillä, kuten Mann jatkaa: "There is no doubt that it freed his music from bondage and gave it courage to be itself". Eli: ei ole epäilystäkään siitä, etteikö se, siis tutustuminen, olisi vapauttanut hänen musiikkiaan perinteen kahleista ja - lopun lauseesta haluan kääntää mukaillen Nietzscheä - sallinut Wagnerin musiikin tulla juuri siksi, mitä se syvimmitään pyrkikin olemaan! Mannin mukaan tämän näkemyksen on omaksunut jokainen vakavasti otettava Wagnerin elämän tutkija.

Ernest Newman, jota pidetään parhaimpana Wagnerin monista elämäkertakirjoittajista toteaa, että Schopenhauerin vaikutus Wagneriin oli: "...the most powerful thing of the kind that his mind had ever known or was ever afterwards to know". ...tutustuminen Schopenhauerin ajatteluun vaikutti Wagnerin tajuntaan enemmän kuin mikään aikaisempi tai sen jälkeinen tapahtuma.

John Chancellor jatkaa samalla linjalta: Schopenhauer oli suurin yksittäinen vaikuttaja Wagnerin luovuuteen; ja Ronald Taylor toteaa, että Wagnerin elämän syvällisin älyllinen kokemus oli törmäminen Schopenhauerin filosofiaan. (1).

Tämä kauaskantoinen ensikosketus tapahtui syys- tai lokakuussa 1854, kun Georg Herwegh esitteli Wagnerille jo 1818 julkaistun, mutta yli kolmeksi vuosikymmeneksi "hylllylle jääneen" Schopenhauerin pääteoksen "Die Welt als Wille und Vorstellung".

Teoksen toi vuonna 1853 kirjallisuuden ja taiteen maailman tietoisuuteen englantilainen kriitikko John Oxenford julkaisemalla siitä artikkelin Westminister and Foreign Quarterly Review-lehdessä. Itse asiassa Schopenhauerin esilletulo liittyi laajaan Hegelin filosofian vastaiseen kampanjaan - pyrittiin "ikonin-särkemiseen", horjuttamaan Hegelin ja saksalaisen filosofian valta-asemaa. Schopenhauer oli anti-hegelisti. Hänen mielestään Hegelin filosofia edusti filosofian syvintä rappiotilaa. Hegelin oppi

oli mielettömyyttä ja vaivaista sofistikkakaa (valefilosofiaa) ja hänen henkinen mahtiasemansa todisti, että sivistyneistöltä puuttui aito filosofinen kulttuuri. Schopenhauer katsoi olevansa Kantin laillinen kruununperillinen ja piti Hegeeliä ja Fichteä vallanastajina.(2).

Schopenhauerin esilletulo poiki nopeassa tempossa hänen filosofiaansa liittyviä katsauksia, esseitä ja tutkimuksia. Jo vuonna 1857 luennoitin Bonnissa ja Breslaussa (Puola) hänen filosofiastaan. Leipzigin yliopisto järjesti akateemisen kilpailun Schopenhauerin opetuksista. Tuotannon ranskantaminen alkoi. Myös Italiassa oltiin kiinnostuneita Schopenhauerista, josta siis hyvin nopeasti oli tullut julkisuuden henkilö.(3).

Ei näin ollen ollut mikään sattuma, että Schopenhauer tuli myös Wagnerin tietoisuuteen. Mutta, kuten jo olen jo maininnut, hänen filosofiansa vaikutus Wagneriin oli hyvin dramaattinen. Wagner luki Die Welt -teoksen - lähes 500 sivua - neljä kertaa ensimmäisen puolen vuoden aikana jatkaen sen tutkimista läpi elämänsä. Erityisesti luovina kautinaan hän keskittyi siihen, keskusteli sen sisällöstä ja suositteli teosta. Cosiman päiväkirjoissa vuodesta 1869 vuoteen 1883 Schopenhaueria siteerataan 284 kertaa.(4).

Schopenhauerin ajattelun merkityksestä voimme saada näytteen mm Wagnerin kirjeestä Lisztille 16.12. 1854: "...mieleni valtaa nykyään muuan mies - vaikkakin vain kirjoituksillaan -, joka on tullut yksityisytyeni kuin taivaan lahja. Hän on Arthur Schopenhauer, suurin filosofi Kantin jälkeen, jonka ideat - kuten hän itse ilmaisee - hän on täydentänyt viemällä ne loogiseen päätökseen... Hänen keskeinen käsitteensä, elämänhalun lopullinen kieltäminen, on hirvittävän ankara, mutta se on ainoa pelastus. Idea ei tietenkään ollut minulle uusi, eikä sitä voi lainkaan käsittää kukaan sellainen, jolle se ei ole jo olemassa. Mutta vasta tämä filosofi on herättänyt sen minussa tällaiseen kirkkauteen" (5).

2. Schopenhauerin vaikutus Wagnerin tuotantoon

Paitsi pessimismi ja elämäntahdosta luopuminen - erityisesti estetiikan ja taiteen merkityksen korostuminen Schopenhauerin filosofiassa vaikutti Wagneriin. Tämä näkyy Wagnerin tuotannossa kahdella tasolla: librettojen sisällöissä -

Schopenhauerin käsitteistön sisäistäneenä Wagner tiedostaa kirkkaammin omat motiivinsa - ja toisaalta draaman painopisteen siirtymisenä musiikkiin (6). Esseessään Beethovenista, jonka Wagner julkaisi Schopenhauerin 70-vuotisyhjävuonna, hän jälleen palasi keskeiseen kysymykseen runouden ja musiikin suhteesta musiikkidraamassa. "On itsestään selvää, etteivät sanat ja musiikki ole tasa-vertaisia", toteaa Wagner. Schopenhaueriin tukeutuen hän päätelee, että musiikkidraaman perustavin elementti on musiikki, ei libretto. Kuitenkin vain molemmat yhdessä mahdollistavat laajan tunnelmaisukentän.

Vain runoilija-säveltäjä, sellainen kuin Wagner, voi tuottaa sävelteokseen sopivan libreton. Esseessä Ooppera ja draama tämä Schopenhauerin osoittama näkemys ei ollut Wagnerille vielä kirkastunut.(7).

(Itse olen kiinnittänyt huomiota siihen seikkaan, että Wagnerilla orkesteri ei ole pelkkä solistia säestävä ja tukeva taustaelementti. Orkesteri ottaa kantaa käyden vuoropuhelua solistien kanssa ja kommentoiden valppaasti johtoiheilla tapahtumia näyttämöllä.)

Suurta musiikin neroa on varmaan sykähdettänyt Schopenhauerin ajatus, että taiteista korkein on musiikki, koska se on välittömässä suhteessa sekä maailman että ihmisen syvimpiin olemukseen. Kun muut taiteet kuvaavat vain varjojen maailmaa, ovat pelkkä ideoiden jäljittely, kuvaa musiikki itse maailman olemusta. Schopenhauer sanookin, että tässä mielessä musiikki voisi olla olemassa ilman maailmaa.

Näin kertoo Derek Watson tutustumisen suoranaisesta vaikutuksesta Wagnerin tuotantoon: "Die Welt... tarjosi Wagnerille vahvistuksen hänen omalle, uunituoreelle pessimismilleen, ja hän löysi tästä teoksesta joukon perusteita, jotka selvittivät ja vahvistivat hänen omia tunteitaan ja aikeitaan"(8). Watson viittaa Niebelungin sormukseen, jonka alunperin optimistisen lopun Wagner oli jo vuonna 1851 muuttanut kykenemättä kuitenkaan perusteilemaan ja selittämään, miksi jumalten oli tuhouduttava. Siteeraan Watsonia: "Ringissä ilmaistut asenteet muuttuivat nyt - Schopenhauerin ansiosta - tietoisiksi kaavoiksi" (9). Schopenhauerilta Wagner sai avaimen oman tuotantonsa uuteen ja syvällisempään ymmärtämiseen.

2.1. Niebelungen sormus

Kuunnelkaamme, miten musiikissa ilmenee Schopenhauerin luopumisen teema. Teoksen loppu voidaan nähdä kaksinkertaisena luopumisena: Brünhilde luopuu paitsi vallasta (=elämäntahdon symboli) - hänhän palauttaa kullan (valan symboli) Reiniin - myös elämästään: heittäytyy liekkeihin. Sillä: "kaikella sillä, mikä on, on loppu. Meidän on opittava kuolemaan sanan täydellisemmässä merkityksessä", sanoo Wagner (10). Tästä musiikinäyte: Jumalten tuhon loppu.

2.2. Tristan ja Isolde

Edellämäin mainitussa kirjeessä Lisztille Wagner kertoo myös luonnostelleensa Tristanin ja Isolden. Kertomuksen hän oli tuntenut jo vuosikautia, mutta, kuten Watson toteaa: "vasta Schopenhauer osoitti sen mahdollisuudet" (11). Tämän oopperan teemaa Wagner perustelee seuraavasti: "...koska en ole milloinkaan elämässäni nauttinut todellista rakkauden onnea, aion pystyttää muistomerkin tälle unelmista kauneimmalle, ja siinä tämä rakkaus saa alusta loppuun todellisen täyttymyksensä" (12).

On kiinnostavaa pohtia, mitä Wagner voisi tarkoittaa rakkauden täyttymyksellä. Schopenhaueria tulkiten voisimme rakkauden täyttymyksen katsoa merkitsevän luopumista itsekkyydestä eli yksityisyydestä; kohoamista aistillisen ja omistavan, kohteeseensa kiinnittyvän, rakkauden tasolta universaalirakkauden, agapeen tasolle.

Ihminen voi kokea rakkautta eri laatuina. Se, jolle rakkaus on halua, libidoa, voi elää sen täyttymyksen aistillisenä nautintona. Henkistä rakkautta ovat mm lähimmäisenrakkaus, filia sekä pyrkimys sulautua yskeden kokemuksessa kaikkeen olevaan, agapee. Aistillinen rakkaus voi olla takertuvaa, tahdon omistaa rakkauteni kohteeseen. Tällaista rakkautta kutsutaan pyyteelliseksi: esitän rakkauteni kohteelle vaatimuksia. Mutta ihminen voi nauttia aistien tuomasta ilosta takertumatta, pelkäämättä nautinnon kohteeseen menettämistä. Takertumaton aistillinen rakkaus ja henkinen rakkaus voivat olla mukana esimerkiksi persoonallisissa rakastamisissa; tällöin tunnen kiitollisuutta siitä, että toinen herättää minussa rakkautta; että saan elää rakkauden lämpimänä tunteena rinnassani.

Rakkauden ihanteen mukainen universaali rakkauselämys puolestaan tarkoittaa, että ihminen elää rakkautta ehdottomana itseisarvona. Siinä olennaista on, että ihminen henkisesti samaistuu toisiin. Tässä yskeden kokemuksessa ihmisten erottelu hyviin ja pahoihin on epäolennaista. Enää ei myöskään ole olemassa mitään omaa, jota etsisi; kaikki on olennaisesti yhtä. Siksi myös aito anteesianto on mahdollista. (13).

Tässä maailmassa ekstaattisessa rak-

kaudentilassa eläminen onnistuu äärimmäisen harvalta ihmiseltä, jotka sitten kuvataankin pyhimyksiksi. Wagnerkaan ei kykene visioimaan tämänkaltaisten ihmisten asuttamaa uutta maailmaa näyttämöllä, -hänhän ei tunne asiaa - kuten hän kirjeessään toteaa: "en ole nauttinut todellista rakkauden onnea". Onkohan tämä juuri se syy, miksi Wagner on käsitellyt Schopenhauerin elämäntahdosta luopumisen korkeimpana tavoiteltavana tilana hyvin konkreettisesti! Wagnerin oopperoissa sananmukaisesti kuollaan.

Schopenhauer, joka ei myöskään koskaan kokenut rakkauden täyttymystä, ei kuitenkaan elämäntahdosta luopumisella tarkoittanut itsemurhaa, elämästä luopumista. Schopenhauerin metafyyssisen näkemyksen mukaisesti rakkauden täyttymyksen voidaan katsoa merkitsevän hallittomuutta, resignaatiota, sanalla sanoen: luopumista elämäntahdosta. Tämä tila on Schopenhauerilla siveellisen yleemisen korkein saavutus, täydellinen pyhyys ja autuus. Miten kuuluvatkaan näyttämöllä Isolden Lemmenkuolon viimeiset sanat: "... maailmanhengityksen virtaavaan kaikkeuteen hukkua, vajota, tiedottomasti - suurin autuus!" (14).

Eräitä eroja tulee painottaa: ihmiskäsityksessään Schopenhauer on äärimmäinen pessimisti, naiskäsitelyksessään jopa ilkeä! Wagner piti ihmislouontetta hyvänä tai ainakin lunastuskelpoisena (15). Ja nimenomaan juuri naiset Wagnerin oopperoissa ovat ne, jotka säälivän rakkauden kautta löytävät viisauden ja herättelevät miehiäkin sankaruuden uni-maailmasta.

Eräässä mielessä Wagner mielestäni eroaa edukseen Schopenhauerista. Hänen mukaansa näyttää aistillinen rakkaus olevan yksi vaihe tiellä agapeen toteutumiseen. Hän on itämaisempi kuin Schopenhauer, sillä buddhalaiset myyttiset naishahmot ovat osoittaneet, että yksi tie viisauteen alkaa suudelmasta - ja jos se ei opeta riittävästi, päättyy yhdyntään. Jos Wagner näyttämöllä ei tuokaan tätä ajatuskulua riittävän selvästi esille, niin musiikissaan sitäkin selvemmin.

Tästä musiikinäytteet: (1) Martti Parkkari demonstroi pianolla, miten oopperan eri vaiheissa Eros-teema jää kesken, kunnes tapahtumien agapee-kulminaatioissa musiikki viedään loppuun, lepoon, takaisin toonikaan. (2) Isolden lemmenkuolo.

2.3. Parsifal

Paitsi Ring ja Tristan ja Isolde erityisesti Parsifal soveltuu schopenhauerilaiseen tulkintaviitekehukseen. Vakuutuin tästä erityisesti, kun lukiessani katkelmia Schopenhauerin etiikasta erälle musiikin ammattilaiselle, tämä huudahti: tuohan on kuin lukisi Parsifalin käsikirjoitusta. Teoksen keskeinen teema on sääli, Mitleid. Musiikinäyte: Parsifal-alkusoitto: Säälin teema.

Mainittakoon, että myös Lentävässä hollantilaisessa on piirteitä, joissa voidaan nähdä Wagner ikäänkuin schopenhauerilaisena jo ennen tutustumistaan tämän ajatteluun. Sillä Schopenhauerin etiikka perustuu kykyymme tuntea sääliä, mistä Senta on mielestäni loistava esimerkki... ja oopperan lopussa tulee hyvin konkreettisesti esille elämäntahdosta luopuminen.

Nämä esimerkit myöhemmän keskustelun alustukseksi.

3. Schopenhauer 22.2.1788 - 21.9.1860

Luentoni keskeisen sisällön muodostaa Schopenhauerin ja hänen filosofiansa esittely - filosofian, josta, tämä meidän on syytä muistaa - Wagner ei kuitenkaan koskaan omaksunut sen enempää kuin katsoi tarpeelliseksi (16).

Schopenhauerin suhteesta musiikkiin tiedämme, että säveltäjästä hän ihaili erityisesti Rossinia. Epäilen hänellä olleen mahdollisuutta kuulla Wagnerin musiikkia, mutta hän kyllä tunsii tämän tuotantoa. Tristanin libretto, joka voidaan nähdä Schopenhauerin filosofialle esitettyinä runollisena ylistyslauluna, julkaistiin joulukuussa 1858 ja lähetettiin myös Schopenhauerille. Ikävä kyllä, ei tiedetä, miten hän siihen reagoi. Neljä vuotta aiemmin lähetetyn Ring-runonelman Schopenhauer oli lukenut. Kommentteina marginaaliin tehdyt merkinnät ovat enimmäkseen kielteisiä; eniten Schopenhaueria kiusaa Wagnerin vapaa saksan kielen käyttö (17). Grisebach Schopenhauer -teoksessaan toteaa filosofin pitäneen Wagneria lahjakkaana runoilijana muttei säveltäjänä (18).

Nämä kaksi monessa suhteessa hyvin samankaltaisen elämäntutkimuksen omaavaa neroa eivät myöskään koskaan tavanneet toisiaan. Kun Wagner elokuussa 1860 vieraili Frankfurtissa veljensä luona, hän harkitsi myös Schopenhauerin tapaamista, mutta luopui siitä ujouttaan ja päätti siirtää vierailun sopivampaan ajankohtaan (19). Näin hän menetti tilaisuuden tavata filosofia, joka kuoli syyskuussa. Schopenhauerin kuolemanjälkeinen maine ei ole vailla Wagnerin ansiota.

3.1. Minkälainen elämä, sellainen filosofia?

Filosofi Fichte - jota Schopenhauer tosin kutsuu valefilosofian isäksi, joka yrittää pettää sanojen kaksimielisyydellä (20), otettakoon tämä kommentti tässä yhteydessä erityisesti huomioon! - on sanonut: millainen ihminen on, sellaiseksi tulee hänen filosofiansa. Viivähtäkäämme siis hetki Schopenhauerin henkilöhistoriassa.

Suuren pessimistin ulkoinen elämä ei vaikuta erityisen onnettomalta. Arthur Schopenhauer syntyi rikkaan tukkukaup-

piaan poikana 1788. Isä, joka halusi poikansa ryhtyvän liikemieheksi, antoi tälle - kuten ilmaisu kuuluu- mahdollisuuden lukea elämän suurta kirjaa; matkustella, opiskella kieliä - Schopenhauer puhui, paitsi saksaa, ranskaa, englantia ja italiaa, ainakin luki latinaa, kreikkaa ja espanjaa. Mainittakoon tässä, ikäänkuin vihjeenä, että espanjalainen kirjailija Calderón (1600-81), kuului niin Schopenhauerin kuin Wagnerinkin suosikkilukemistoon. Teoksen: "Elämä on unta", La vida es sueno, mukaisesti elämä on kärsimystä ja syyllisyyttä ja suurin syntimme on siinä, että ylipäänsä olemme syntyneitä.

Elämän helppous Schopenhauerin kohdalla oli kuitenkin vain näennäistä. Hän kertoo: 17-vuotiaana elämän surkeus kouraisi minua kuin Buddhaa hänen nuoruudessaan, kun hän näki sairautta, vanhuutta, kärsimystä ja kuolemaa. Ja jatkaa: ilman mitään oppinutta koulusivistystä tulin siihen johtopäätökseen, että maailma ei voi olla hyvän, kaikkivaltiaan olennon luoma vaan paremminkin perkeleen, joka on herättänyt eloon luontokappaleita nauttiakseen niiden kärsimyksistä. Kokemansa ahdistuksen (jota aiheutti paitsi isän kuolema myös tutustuminen Toulonin kuritushuonevankilan asukkeen ankeaan elämään) ja sen seurausten mietiskelyjen myötä hän pian tuli hylänneeksi, kuten hän toteaa, ne juutalaiset dogmit, joita häneen oli istutettu.

Tähän 17-vuotiaan "tähtihetkeen", näihin mainittuihin elämyksiin, rakentuu Schopenhauerin filosofian kaksi peruspiilaria: Hän on tullut syvästi tietoiseksi maailman kurjuudesta; toisaalta hänessä näyttää avautuvan säälin, myötälämisen kyky. Siteeraan Urpo Harvaa: Italiassa Schopenhauer ei kirjailijaäitinsä tavoin voinut nauttia maisemien ihanuudesta, sillä hänen mieltään ahdisti säälintunne, kun hän ajatteli niiden köyhien ihmisten puutetta ja kärsimystä, jotka elivät keinoissa mökeissään noiden ihanien maisemien keskellä.

Urpo Harva kuvaa Schopenhauerin persoonan kaksijakoisuutta seuraavasti: Schopenhauerissa oli väkevää aistillisuutta, jota hän epätoivoisesti koetti hillitä. Kaiken aikaa hän koki itsessään syvää disharmoniaa: toisaalta häntä hallitsi teoreettinen pyrkimys katsella olevaisuutta rauhallisin ja seesteisin silmin, toisaalta väkevät animaaliset vietit vetivät häntä sumeilematta pyörteisiinsä. Hän selitti kasvojensa ilmaisevan tätä ristiriitaa: korkea otsa ja tyynet silmät todistamassa älystä, niiden alapuolella leveä aistillinen suu ilmaisemassa viettien väkevyyttä. Tämän saman disharmonian hän löysi koko maailmassa. (21).

Kenties alussa mainitsemani Fichten väite on tosi, kun ajattelemme nuorta Schopenhaueria suhteessa filosofiaansa. Mutta, kuten Russell Länsimaisen filosofian historiassa sanoo, jos Schopenhauerin oppia saa arvostella hänen elämänsä valossa, se ei ole vilpitiön (eikä mielestäni

uskottava). Schopenhauer nautti hyvät ateriat hyvässä ravintolassa; hänellä oli monia mitättömiä rakkaussuhteita, aistillisia, muttei intohimoisia; hän oli äärimmäisen riidanhaluinen ja tavattoman saita. Kaikissa suhteissa hän oli täysin itseks. On vaikea uskoa, ettei henkilö, joka oli syvästi vakuuttunut asketismin ja alistumisen arvosta, koskaan yrittänyt soveltaa vakuumustaan käytäntöön. Russell toteaa: "On vaikea löytää Schopenhauerin elämäkerrasta mitään hyveen todisteita, lukuun ottamatta hänen elämille osoittamaansa ystävyyttä. Hän vastusti mm tieteellisiin tarkoituksiin käytettyä vivisektiota". (22). - Tässäkin yhteys Wagneriin, joka julkaisi kirjoituksen aiheena: "Vivisektion"! - (Herrat olivat aikaansa edellä, sillä eläinten oikeudet on yksi aikamme keskeisiä eettisiä kysymyksiä! Hindulaisuudessa, joka vaikuttaa vahvasti Schopenhauerin filosofiasa, jälleensyntymisajatuksen mukaisesti voidaan ajatella, että eläin on mahdollinen tuleva veljeni!)

Arthur Schopenhauer

Varsin seesteistä poikamiesvanhuutta Schopenhauer elelikin pienen villakoiransa kanssa. Koiran nimi oli Atman, joka merkitsee "maailman sielu" intialaisessa filosofiassa.

Kuten tulemme havaitsemaan, se, sanoinenko, vääristynyt ihmiskuva, joka Schopenhauerin filosofiasta peilautuu, voi tulla paremmin ymmärrettäväksi, jos tiedämme, että hän teini-ikäisenä paitsi menetti isänsä (1805) ei myöskään tullut äitinsä kanssa toimeen. Äiti, Johanna S, tunnettu esseisti ja novellisti, Goethen ja Martin Wielandin tuttava, moitti poikaansa pöyhkeäsanaisuudesta ja tyhjästä päätöksestä; poikaa taas harmittivat äidin rakkausasiat. Russell toteaa, että Schopenhauerin epäedullinen käsitys ihmisistä ja erityisesti naisista johtuu ainakin osaksi hänen ja äitinsä välisistä riidoista (23). Vanhemmiten nämäkin asiat

seestyivät.

3.1.1. Tiedemies Schopenhauer

Pari sanaa vielä Schopenhauerin opillisesta ja tieteellisestä urasta. Schopenhauer aloitti opiskelunsa 1809 Göttingenissä lääketieteellisessä tiedekunnassa. Lähinnä häntä kiinnostivat luonnontieteelliset luennot. Toisena lukuvuonna hän siirtyi humanistiseen tiedekuntaan keskittyen Platonin ja Kantin filosofiaan. 1811 hän siirtyi Berliinin yliopistoon kuunnellen Fichten luentoja, ensin arvostavasti, sitten tulisesti pilkaten.

Vuonna 1813 Schopenhauer julkaisee väitöskirjanaan tieto-opillisen tutkimuksen, jossa hän käsittelee Kantin filosofiaa, siinä lähinnä syysuhteen lain, kausaliteetin, merkitystä maailmankatsomussessamme.

Seuraavan vuoden (1813-14) Schopenhauer viettää Weimarissa avustaan Goetheä, joka työskentelee väriteorian sa parissa. Myöhemmin Schopenhauer julkaisee tämän näkemyksiin perustuvan tutkimuksen "Über das Sehen und die Farben". Goethen Schopenhauer oli alunperin tutustunut äitinsä kirjallisessa salongissa. Weimarissa Schopenhauer saa myös ensimmäiset kosketuksensa Vedanta-filosofiaan ja Veda-mystiikkaan (hindulaisia kirjoituksia) osallistussaan Herderin oppilaan, Majerin luennoille: "Intian antiikin ajattelijoista". Kun Schopenhauer lisäksi tutustuu Veda-lukemistoon kuuluviin elämäntieteen filosofiaa sisältäviin Upanisadeihin, liittyy saamansa ajatussisällöt näkemyksiinsä Kantin ja Platonin filosofiasta, voidaan hänen katsoa saavuttaneen ajattelunsa kulminaation, joka saa muodon hänen pääteoksessaan Die Welt als Wille und Vorstellung. (24). Ilmestyessään 1818 se ei kuitenkaan herättänyt sanottavampaa huomiota.

1819 Schopenhauer nimitettiin dosentiksi Berliinin yliopistoon. Akateemiseen tarinaperinteeseen kuuluu tietää, että Schopenhauer järjesti luentonsa samaksi ajaksi kuin Hegel, tuo "filosofinen puoskari" ja "varsinainen silmäkääntäjä", kuten Schopenhauer asian ilmaisi. Paitsi että Hegel oli ajan suuri filosofian guru, hän oli myös tentaattori, joten opiskelijoiden ikäänkuin edellytettiin kuuntelevan tätä. Näinollen Schopenhauerin luennoille ei tullut kuin kourallinen kuulijoita. Tätä itsensä kiusaamista välillä sairaslomalla ollen Schopenhauer jatkoi viiden vuoden ajan.

Schopenhauer oli lähes vainoharhainen suhteessaan akateemisiin filosofeihin. Hänen mielestään nämä olivat liitoutuneet tappaakseen vaihtelollaan hänen filosofiansa. Ja koska näille filosofia oli elinkeino, he olivat pakotetut vastoin parempaa tietoansa puolustamaan "mahdottomia uskonnollisia ja filosofisia dogmeja".

3.1.2. Sovinisti Schopenhauer

Samankaltaisen halventavan ryöpytyksen kohteeksi joutuivat, kuten jo olen vihjannut, myös naiset. Tunnettu on Schopenhauerin ilmaisu: "Johan naisen muotokin osoittaa, ettei hän ole aiottu erittäin suuriin henkisiin ja ruumiillisiin ponnistuksiin!" Lienee paikallaan kritisoida Schopenhauerin "rasismia" ja todeta, että niin nerokas psykologisten havaintojen tekijä kuin hän onkin ja niin arvostettava kuin hän eksistentiaalisena ajattelijana onkin, - sillä kukapa voisi kieltää, etteikö olemassaolo ole joskus sietämättömän kovaa! - on elämänalueita, joita hän ei lainkaan tunne. Jopa mies-näkökulmasta - siteeraan ruotsalaista filosofian historioitsijaa, Gunnar Aspelinia, - "Schopenhauerin käsitys naisesta ja rakkaudesta vaikuttaa kolkolta: vain harvat osaavat niin kuin hän kuvailla polttavan pyyteen ja jääkylmän tyhjyyden vaihtelua fyysisessä erotiikassa, mutta Schopenhauer ei tajua riittävästi persoonallista elämänyhteyttä, joka syvenee vuosien kuluessa ja säilyy vielä sitten, kun kaikki nuoruuden haaveet ovat palaneet tuhkaksi. Hänellä ei ole mitään sanottavaa aidosta ilosta. Mutta oman elämäkokemuksensa rajoissa hän on harvinaisen hyvä ihmistuntija ja psykologian historiaan hän kuuluu yhtenä sen suurimmista merkkimiehistä" (25). - Mainittakoon tässä, että Schopenhauerin kirjoitukset ovat vaikuttaneet mm freudilaiseen psykoanalyyysiin.

1831 Schopenhauer muutti Frankfurt am Mainiin, jossa hän eli lähes koko loppuelämänsä. (Hän lähti, kerrotaan, koleraa pakoon nähtyään unta kuolemanvaarasta). Täällä hän jatkoi kirjoittamista (mm teokset *Über den Willen in der Natur*-36, *Die beiden Grundprobleme der Ethik* -41). Vuonna 1851 hän julkaisi teoksen *Parerga und Paralipomena* (Syrjättöitä ja syrjään jätettyä), joka vihdoinkin toi hänelle paljon kaivattua tunnustusta. Ja tästä kolmen vuoden kuluttua Wagner tutustuu *Die Welt als Wille und Vorstellung*-teokseen.

4. Schopenhauerin filosofiasta

Koska Wagnerin lempilukemista oli *Die Welt als Wille und Vorstellung*, joka nimi suomeksi kääntyy "maailma tahtona ja mielteenä", selvittäkäämme aluksi, mitä nimi tarkoittaa.

4.1. Maailma mielteenä

Kuten tiedätte, näkemyksemme siitä, minkälainen maailma on, siis vastauksemme tähän ontologiseen tai yleisemmin ilmaisten, metafyyssiseen kysymykseen, liittyy käsityksemme siitä, miten me voimme saada maailmasta tietoa. Tai päinvastoin. Schopenhauer sanoo tietopissaan: ..."ajatukseni on, että tuo eh-

dottoman objektiivinen, aivojen ulkopuolinen ja niistä riippumaton, kaikkea tietoa edeltävä maailma ei olekaan muuta kuin juuri tämä subjektiivisesti koettu mielteen maailma. ... Näin meille tyrkyttäytyy oletamus, että maailma, sellaisena kuin sen tiedostamme, onkin olemassa vain tietonamme, siis ainoastaan mielteenämme, eikä milloinkaan sen ulkopuolella". (26).

Maailma on siis minun mielteeni, mikä tarkoittaa, että me emme voi tietää, minkälainen maailma on sinällään, an sich, tiedämme vain, minkälainen se on meille. "Onko mitään totuutta, joka on niin apriorisesti varma kuin että maailma on mielikuvani?; toiset tieteet edellyttävät, että objektiivinen maailma on olemassa, mutta minä sanon: vain tajunnan tosiasiat ovat meille alkuperäisesti tarjoutuvia. Ulkomaailma on riippuvainen tajunnan rakenteesta." (27).

Tämän käsityksen voimme ilmaista myös siten, että me voimme saada tietoa vain ilmiöistä emme olevaisesta sinänsä. Tosiolevainen ilmenee tai näyttäytyy aistiellemme ja tietoisuudellemme vain ilmiöin, fenomeeneina. Tällaisella näkemyksellä alkaa Schopenhauerin 4-kirjainen teos nimeltä *Die Welt als Wille und Vorstellung* (Maailma tahtona ja mielteenä).

(Tämä laaja teos, kirjakooste on suunnattu vain osittain. Sen toisen nidoksen 41. luku "Kuolema ja tosiolemuksemme häviämättömyys" on saatavissa Eino Kailan kääntämänä kirjana nimeltä "Kuolema ja kuolematon". Sirkka Saloma on kääntänyt ko teoksesta osia koosteessa "Pessimistin elämänyhteydet". Ruotsinkielisenä löytyy mm teos "Tankar och fragment".)

Tulemme kuitenkin huomaamaan, että Schopenhauer käyttää sanaa "mielle" itse asiassa relationaalisesti. Mielteen kuulumat toisaalta mieltävä subjekti, toisaalta objekti, joka mielletään. Mielle ei siis ole pelkkä tajunnansisällisyys, joka sinänsä on yksityinen ja hetkellinen. Schopenhauer pikemminkin käyttää sanaa mielle nimenomaan mielletystä objektista, joka voi olla maailma tai siihen kuuluva olio tai ajaton idea. Kaikkiin näihin nähden hän ilmeisesti edellyttää, että ne ovat samoja eri subjekteille.

4.2. Maailma tahtona

Tämä mielteen relationaalisuus tulee esille teoksen toisessa "kirjassa", sillä Schopenhauer katsoo kuitenkin voivansa kehittää metafysiikan. Metafyysikka tarkoittaa oppirakennelmaa siitä, mitä tosiolevainen perimmältään on. Toisin sanoen nyt Schopenhauer kuvaa sen, mistä edellisen luvun mukaisesti emme voi mitään tietää. Näin tehdessään hän katsoo meidän kuitenkin kykenevän paljastamaan kaiken perimmäisen olevaisen, meistä riippumattoman maailman, sisä-

sen olemuksen.

Perustelu on jotakuinkin seuraava: käsitteellinen tietäminen ei ole ainoa tapa, jolla tajuamme olevaista. On myös intuitiivista tajuamista. Kääntämällä katseemme sisään päin, pois ilmiöistä eli mielteen maailmasta, me intuitiossa tavoitamme sen, mikä on tosiolevainen eli kuten filosofit sanovat, olion sinänsä, olevaisen metafyyssisen ytimen. Olevaisen ydintä Schopenhauer nimittää tahdoksi.

4.2.1. Intuitiivinen tiedoitsemistapa

Tietoon olion sinänsä luonteesta päädymme tarkastelemalla omaa sisintämme. Me tajuamme, että syvintä meissä on elämisen tahto ja samalla ymmärrämme, että sama tahto on myös kaiken muun olevaisen pohjana. Intuitiivinen tieto omasta olemuksestani siis antaa avaimen myös sen maailman ymmärtämiseen, jota luonnontieteilijä kuvailee matemaattisilla symboleillaan pystymättä kuitenkaan paljastamaan olevaisen mysteeriä. Ilmiöt tulevat ja menevät; elämisen tahto on kaikkialla sama ja vaatii tyydytystä.

Myös Wagner, esseessään "Beethoven", joka on hänen merkittävin tutkielmansa musiikin filosofiasta, käsittelee intuition asemaa musiikissa. Hänen mukaansa inspiroitunut säveltäminen on intuition, selvänäkemiseen, verrattavissa oleva kokemus. Säveltäjä saa inspiraationsa ekstaattisessa, unta muistuttavassa tilassa. Sointimaailma on eräänlainen unien näkymaailman vastine. Äänten todellinen maailma on aivan kuin unimaailma, josta heräävä tietoisuutemme tajuaa vain vertauskuvan. (28).

Vastavuoroisesti musiikki on sitä ymmärtävälle kuulijalle keino, jolla voi sulkea pois kaikki ulkoiset ilmiöt ja vetäytyä häiriytymättömään sisäiseen maailmaan (29). Näin Wagner tulee esittäneeksi sovellutuksen erään filosofisen tutkimustradition, fenomenologian, käyttämästä metodista, jota kutsutaan reduktioksi. Tutkiessamme ilmiöiden yleistä olemusta - sitä, mikä ilmiömaailman takana on olennaista - filosofisesti ilmaisten pyrimme menemään "zu den Sachen selbst" eli "itse asiaan". Tämä tapahtuu sulkeistamalla ilmiön tarkastelussa epäolennaiset tekijät. (Voidaanko tämä ymmärtää ikäänkuin tehostettuna intuition?) Jos oletamme Wagnerin "sisäisen maailman" jonkinlaiseksi elämysmaailmaksi, voisimme Wagneria vapaasti tulkiten sanoa, että musiikin avulla parhaimmillaan voimme avautua kohti itseme varsinaista olemusta, sitä, josta Schopenhauer käyttää nimitystä tahto.

4.3. Musiikki - maailman korvike

Schopenhauer menee kuitenkin vielä pitemmälle. Paitsi, että musiikki toimisi vain oivaltamisen "välineenä", se ON syvimmiltään tahdon itsensä välitön ob-

jektivaatio, samoin kuin maailma ja ideat. Elämällä musiikissa emme tarvitse maailmaa.

Tätä on tavattoman vaikea ymmärtää. Susanne Langer, yksi vuosisatamme merkittävä loogikko, vastaa omalla modernilla tavallaan kysymykseen: miten musiikki voi parhaimmillaan sananmukaisesti olla niin merkityksellistä: antoisaa ja valaisevaa, olemusta satuttavaa. Hän toteaa kirjassaan "Feeling and Form", että musiikilla ja tunne-elämällä on sama looginen ja formaalinen muoto. Musiikilla, joka on symboli, ja tunteellamme eli symboloidulla objektilla, on looginen yhteys, joka perustuu niiden muodolliseen samankaltaisuuteen (30). Jos musiikki on tunteen symboli, avautumalla sille, voimme avautua omalle tunne-elämällemme.

Schopenhauer, joka ei ole analyytikko kuten Susan Langer, pitää siis musiikkia kaikkien ilmiöiden sisäisen olemuksen, tahdon, objektivaationa. Hän toteaa, että musiikin todellinen olomuoto ei ole kauheus vaan korkein, täydellinen (siis: siinä on kaikki). Hänelle Beethovenin sinfonia on maailman olemuksen kuva. On selvää, toteaa Schopenhauer, että musiikin keinoin voi myös jäljitellä ilmiöitä. Tästä esimerkkinä on Haydnin Vuodenajat. Mutta ideaalimuodossaan musiikki on tahdon itsensä kuva ja eroaa sellaisenaan kaikista muista taiteista.

4.4. Olemisesta olemukseen

Se, mitä maailma todella on, oliona sinänsä = tahto; se, miten maailma ilmenee meille = mielle. Se, mistä kaikki syntyy - "alkuräjähdyks" = Alkutahto, Urwille. Tahto, Wille, on nimitys itsemme perusolemukseksi, jonka oivalluksena olemisestämme sisäisessä havainnossa, intuitiossa. Alkutahto objektivoituu meissä ikäänkuin alemmantasoisesti psykofyysisessä olemisessamme, eksistenssinä: olemme kehollisina pyyteellisiä olentoja, vietti- ja vaistoihmisiä; meissä tahdotaan. Kun tiedostamme "orjapiiskurimme" eli meitä juoksuttavan tahdon, voimme saada siitä ylivallan. Tiedostamisen myötä voimme vapautua sen orjuuttavasta vaikutuksesta. Tällöin alkutahto saattaa objektivoitua meissä ikäänkuin korkeammantasoisesti sinä, mikä on varsinaisen olemuksemme (=ihmisen idea) mukaista. Eli objektivoitumme MYÖS henkisinä olentoina, juuri ihmisLAJIN edustajina. Ihmislajin olemuksen voimme parhaiten ymmärtää Schopenhauerin etiikan kautta. Kuten tulemme huomaamaan, Schopenhauer katsoo, että ihmiselle lajiolentona on annettu mahdollisuus yleispätevän eettisen ajattelun kehittämiseen. Tulkinta on omani.

Oppirakennelmaa, jossa tahto on ensisijaista, kutsutaan voluntarismiksi, jonka puhdasverinen edustaja Schopenhauer on. Viime vuosisadan merkittävin filoso-

fian laadussa tapahtunut muutos onkin juuri tahdon painottuminen tiedon kustannuksella. Voluntaristeja ovat mm Nietzsche, jonka keskeinen käsite on "tahto valtaan" ja Henry Bergson, jonka "luova elinvoima" eli "l'élán vital" ovat vastaavassa asemassa kuin Schopenhauerin 'tahto'.

4.5. Alkutahto = tahtoa elämään, olemaan

Schopenhauerin ajattelun mukaisesti kaiken pohjana oleva "das Ding an sich", se mistä kaikki syntyy, on alkutahto, Urwille. Sillä ei ole ulottuvuutta, se on ajaton, kausaalilaki ei sitä koske. Sananmukaisesti alkutahto on vapaa: sillä ei ole mitään tarkoitusperää, johon se pyrkii; se on epäintentionaalista. On vain sokeaa tahtoa olemaan, tahtoa elämään, Wille zum Dasein, Wille zum Leben. Tahto on jotakin, joka vain pyrkii pyrkiäkseen. Alkutahto ei ole hyvä eikä paha. Siihen ei myöskään liity mitään Logosta: järkeä, järjestystä. Sitä kenties voisi verrata jonkinlaiseen biologiseen alkuvoimaan, joka ilmentää mahtiansa kaikkialla luonnon loputtomassa kiertokulussa.

Alkutahto saa ilmauksensa eli se objektivoituu luonnon monimuotoisuutena. Psykologi kenties sanoisi: Luonto on elämäntahdon representaatio. Alkutahto saa kasvin kasvamaan, se vaikuttaa eläinten vaistoina, saa magneetin kääntymään kohti pohjoisnapaa. Tahto on eräänlaista pursuavaa elinvoimaa (mutta sitä ei voi nimittää voimaksi, koska voima-käsite kuuluu ilmiömaailmaan ja on siten syysuhteen alainen.)

4.5.1. Alkutahdon hierarkia

Alkutahdon objektivointi tapahtuu luonnossa asteittain. Alin aste on fyysinen luonto. Korkeimmassa muodossaan alkutahto toteutuu ihmisessä. Tulee kuitenkin huomata, että varsinaisesti alkutahto objektivoituu yleisinä luokkina ja lajeina, ei tyypeinä tai yksilöinä; ikäänkuin Platonin ideoina - biologi saattaisi sanoa, että edes lajit eivät ole tärkeitä vaan on jotain vielä yleisempää, geeniperimä tai DNA! "Se, mitä luonto yrittää maksimoida, on DNA:n säilyminen", luin tänään Helsingin Sanomien tietokirjaesittelypalstalta.

Esimerkki: olen yksilöolio joka kuuluu luokkaan ihminen. Yksilönä olen ajallinen ja ulottuvainen, siis syntyvä ja häviävä. Se, mitä objektivoin eli se mitä edustan schopenhauerilaisessa mielessä, ei ole M.A., vaan ihmisen yleinen idea; toteutan olemassaolollani ihmiseyttä, ihmisen lajiolemusta. Ajatus, että pyrkisin mitä suurimmassa määrin toteuttamaan omaa yksilöllistä, individuaalista juuri minulle tyypillistä olemustani, ei ole Schopenhauerin ajattelun mukainen, vaan minun pitää nimenomaan luopua yksityisyydestäni ja yksilöllisyydestäni.

Sillä kuten Platon sanoo: Ihminen ei varsinaisesti ole, koska hän on kuoleva ja häviävä; ainoastaan ihmisen idea varsinaisesti on.

4.6. Mikä on ihmisen lajiolemus?

Tässä nykyajan länsimainen ajattelija kysyy, mikä tai kuka minä sitten olen? Eli, mikä on minun identiteettini mahdollistava todellinen itse? Mikä on se yliajalinen olemus, joka ikäänkuin antaa suunnan sille etsinnälleni, jossa kysyn, miksi minä voin tulla, mitä voin tehdä itsestäni. Mitä tässä yhteydessä merkitsee Nietzschen sanonta: tule siksi, mikä olet. Kysyn siis ihmisen ideaa, lajiolemusta. Mikä se on?

4.6.1. Itsen perusta = olemattomuus ja tyhjiys

Koska Schopenhauerin ajattelussa on vahva buddhalainen viritys, katsokaamme, miten Buddha saarnaa itsen olemattomuutta: ruumis ei ole itse; tunteukset, mielteet, tahtomukset ja tietoisuus eivät ole itse. Ne eivät voi olla itse, koska ne ovat katoavaisia ja kaikki katoavainen on kärsimystä. Buddha siis kieltää katoavaisen ilmiömaailman takaisen absoluuttisen minän olemassaolon. Myöhemmin Buddha selittää seuraavaa: jos sanon, että itse on olemassa, valitsen iäisyysnäemyksen; jos sanon, että itse ei ole, valitsen tuhoutumisnäemyksen. Ja jatkaa: tämänkaltaiset teoreettiset näkemykset ovat hämmentäviä. Siis: kaikki teoreettinen spekulatio on ihmisen sitomista käsitteisiin, mikä on epäolennaista. (Mutta Buddhan opetuksissa keskeistä onkin eettinen toiminta, ei käsitteellisen metafysiikan luominen ja sillä spekulointi.) (31).

Voisimmekohan soveltaa Sartren ajatusta itsestä Schopenhauerin näkemysten selittämiseen ja sanoa, että itse on samaa kuin tyhjiys. Jean-Paul Sartre opettaa eksistentiaalismissaan, että tietoisuus itsessään on tyhjä, ja siinä mielessä ihmisen varsinaisen olemus on tyhjiys (le néant). Siitä, että meillä ei ole mitään ennalta annettua, valintojamme ohjaavaa olemusta, seuraa, että olemme täydellisen vapaista. Eli Schopenhaueriin soveltaen: kun kykenemme kieltämään tahtomme, löydämme tyhjiyden ja tulemme vapaiksi.

Kehitysajatus - onko sitä ja miten se on yhdistettävissä jälleensyntymiseen? Kehittykö ihmiskunta korkeampiin objektivaatiomuotoihin? Entä yksilö? Jätän tämän kysymyksen auki. Schopenhauer on todennut, että ihmisen täydellinen vapautuminen on ikäänkuin armolahja, tila, jota ei voida pelkillä moraalilla ponnisteluilla saavuttaa. On kuitenkin ihmisiä, jotka ovat saavuttaneet täydellisyyden: pyhimykset, intialaiset joogit.

4.7. Schopenhauer on monisti

Schopenhauerin mukaan kaikki monisuus eli yksilöistyminen kuuluu ilmiömaailmaan, joka (mielteen maailmana) on pelkkää harhaa. Sillä Schopenhauerille tahto, joka vaikuttaa kaikessa, on yksi. Yksilöllinen tajunta on häviävää niinkuin aivot, joiden tuote se on; tahto on meissä ja maailmassa se, mikä on ikuista ja ajatonta, suuri, kaiken itseensä sulkeva yhteys. Siis kaikki on lopulta yhtä. Schopenhauer on monisti.

Monistista maailmankatsomustaan Schopenhauer kuvaa vertauksin, jotka ovat lainaa intialaisesta mystiikasta. "Aistimellinen ja individuaalinen olemassaolo on pettävä Majan huntu, joka peittää meiltä tosiolevaisen. Aistimaailma on harhanäky, silmänlumetta, epätodellista ja se, mikä on tosiolevarainen on yliaistillinen metafysiinen ykseys" (32).

Kuten tunnettua, Schopenhauerista tuli yksi "itämäisen renessanssin", lähinnä intialaisen ajattelun, merkittävä edustaja. Schopenhauer on myös ensimmäisenä tuonut kiinalaisen ajattelun saksalaiseen filosofiaan (33). Hänen filosofiassaan oli kuitenkin nähtävissä itämaiseen ajatteluun viittaavia piirteitä jo alun alkaen. Hän itse kertoo Die Welt -teoksen uusintapainoksen esipuheessa iloitsevänsä siitä, että näkee oppinsa olevan niin täydessä sopusoinnussa buddhalaisuuden kanssa ja jatkaa: "tämä yhtäpitävyys on minulle toisaalta sitäkin ilahduttavampi, kun en filosofiassani varmaankaan ole ollut sen vaikutuksen alainen. Sillä vuoteen 1818 mennessä, jolloin Die Welt ilmestyi, löytyi Euroopassa vain aniharvoja, perin epätäydellisiä ja puutteellisia tietoja buddhalaisuudesta." Schopenhauer kirjoittaa: "Vasta sittemmin olemme vähitellen saavuttaneet täydellisemmän tiedon tästä opista".(34).

4.8. Buddhalaisuus ja vedanta-filosofia

Kuten olen maininnut, Schopenhauer oli tutustunut veda-viisautta elämänfilosofiana sisältäviin Upanisadien (14 kpl) koosteeseen, jonka Duperron oli julkaissut latinankielisen käännöksen persiasta 1801-1802. Käännöksestä sanotaan, että se oli hyvin epätarkka jopa sekava, mutta että se herätti laajaa innostusta. (34). Varhaisen hindulaisen ajattelun perustan muodostaa puhdas ykseysoppi. Sen mukaan yksilöllinen eli Atman on identtinen kaikkiallisen eli Brahmanin kanssa. Juuri Upanisadeissa esiintyi ensi kerran intialaiselle ajattelulle ominainen jälleensyntymisoppi, jonka myös Schopenhauer omaksui.

Buddhalaisuudessa, jossa olemassaolon peruselementti kutsutaan dharmaksi, erotetaan ns dharman alue: alkuperätön ja muuttumaton, kaikenkattava avaruus, ehdollistamaton totaalisuus, jossa

kaikki ilmiöt syntyvät, ovat olemassa ja lakkaavat. Metafyysinen todellisuus hahmotetaan ikäänkuin paikkana.

Sanan "buddha" etymologian mukaan verbi budh tarkoittaa "herätä", "unesta herännyt" tai vertauskuvallisessa mielessä "valaistunut". Henkilö Buddha (k n 350 eKr) opetti, että elämä on kärsimystä, joka johtuu halusta eli janosta. Kun halu kuoletetaan, lakkaa kärsimyskin. Tähän johtaa 8-osainen tie. Sen kautta saavutetaan valaistuminen (bodhi) eli nirvana, kirjaimellisesti sammuminen. Se tarkoittaa tilaa, jossa halu ja kärsimys ovat lakanneet. Kun valaistunut ihminen kuolee, hän ei enää synny uudelleen, sillä hänellä ei ole enää halua, joka sitoisi hänet jälleensyntymisen kiertokulkuun eli samsaraan.(35). Yhteys Schopenhauerin Metafyysiikkaan on selvä: halu = tahto, joka johtaa kärsimykseen. Tahto ja kärsimys ovat siis myös ontologisia käsitteitä eivät vain psykologisia

Schopenhauerin ajattelun yhteys vanhempaan hindulaisuuteen näkyy mielestäni kiinnostavasti uhrirituaalijatuksesta. Sen alkuperäisen tulkinnan mukaisesti ihminen saattoi vaikuttaa jumalien kautta - uhraamalla näille - maailmanjärjestyksen tasapainoon ja oman jokapäiväisen elämän kitkattomaan sujumiseen. Tätä voidaan kutsua rituaalihuhrin yhteisölliseksi tulkinnaksi. Myöhemmin rituaali sisäistettiin eli painopiste siirtyi yksilöllisyyteen. Tässä mielestäni löytyy yhteys Schopenhauerin ajatteluun: Yksilö ikäänkuin uhraakin itsensä, oman ruumiinsa, löytääkseen oman todellisen, ruumiillisuuden ja yksilöllisyyden rajoista riippumattoman olemuksen.(36).

Hindulaisuudessa ihmisen olemus ilmaistaan sanalla atman, joka vanhimmissa veda (=viisaus, tieto) -kirjoissa on tarkoitanut elävän yhtä maailman absoluuttisen perusta, Brahmanin kanssa. Sen oivaltamisesta, että perimmäisen todellisuus on jakamattoman ykseys ja räjätömyys, tuli ihmisen korkein päämäärä. (37).

Olen edellä yrittänyt valottaa Schopenhauerin ajattelua itämaisillä käsitteillä.

4.9. Suuri pessimismi

Siirtykäämme metafysiikasta Schopenhauerin pessimismiin, jota hyvin ilmaisee hänen toteamuksensa: "Zu sehen ist diese Welt recht schön; sie zu sein ist etwas anderes!" Tämä maailma on sängen kaunis katsella; olla siinä on jotain toista (38). Miksi näin? Mikä tekee täälläolosta niin traagista? Mistä kärsimys johtuu?

Alkutahtoonhan ei voida soveltaa at-

tributteja hyvä tai paha moraalisisessa mielessä, koska alkutahto on täydellisen sokea; se ei ole tietoinen siitä, mihin pyrkii. Se ei valitse. Kuitenkin kirjassaan Parerga und Paralipomena Schopenhauer toteaa, että paljon oikeampaa olisi samaistaa maailma ja perkele. Kun me lävistämme Majan hunnun, näennäistiedon verkon, emme näe jumalaa vaan saatana, pahan kaikkivaltiaan tahdon, joka lakkaamatta kutoo kärsimyksen verkkoa kiduttaakseen luotujansa. Tässä Russell vinoileekin: "Perkeleellisen näkemyksen kauhistamana viisas huutaa "Mene pois!" ja etsii turvaa olemattomuudesta (39).

Johtaako Schopenhauerin metafysiikka radikaaliin pessimismiin vai voidaan siltäkin soveltaa Fichteä ja sanoa: Schopenhauerin syvästi pessimistinen elämäntunto määrää maailmankatsomuksen! Niin tai näin, Schopenhauer voi täysin hyväksyä vain buddhalaisen viisauden: "Kaikki on liekeissä". Tahto on tuli, joka ei koskaan sammuu, pyyde, joka ei tule koskaan tyydyttyksi" (40).

4.8.1 Olemassaolon kurjuudesta

Olemassaolon tuskaa kuvaa Die Welt -teoksen II kirjan luku: "Elämän turhuudesta ja kärsimyksestä": "Koko elämä julistaa, että maisen onnen on määrä raueta tai tulla tunnustetuksi illuusioksi. Syvällä olioiden olemuksessa piilevät siihen taipumukset. Siksi useimpien ihmisten elämä päättyy synkästi ja lyhyesti. Pienessä niinkuin suuressakin elämä esitetyttyä jatkuvana petoksena; se antaa vain ottaakseen. ...Me tunnemme kärsimyksen, muttemme kärsimyksettömyyttä; me tunnemme surun, mutta emme surutomuutta, pelon, mutta emme turvallisuutta... Me vaarinoimme ajan pitkästyessämme, emme huvituksissa. Tästä käy ilmi, että elämämme on onnellisinta herättäessään vähiten huomiota. Siitä seuraa, että olisi parempi ilman elämää. ... Niinkuin Voltaire sanoo: Onni on vain unennäkö ja kärsimys todellista. ... Jos sitävastoin pitää ihmistä olentona, jonka olemassaolo on rangaistusta ja sovitusta, näkee hänet oikeammassa valossa. ... Olemassaolomme ei näet muistuta mitään muuta niin paljon kuin harha-askelen ja rangaistavan himon seurausta. ... Jo kreikkalaiset olivat käsittäneet olemassaolon kurjuuden keksiesään murhenäytelmän; toisena esimerkkinä olkoon Herodotos, joka kertoo traakialaisten tavasta tervehtiä vastasyntyneitä valituksen luettellen kaiken sen pahan, jota kohti tämä on kulkeva mutta sitä vastoin haudata kuollut ilolla ja leikillä, koska tämä on päässyt niin paljon ja suuresta kärsimyksestä. ... Siis: "Syntyneitä on valitettava, koska he joutuvat kohtaamaan niin paljon paha, mutta kuolleita, paljon kärsimyksestä vapautuneita on saatettava ilolla ja siunauksilla".(41).

4.8.2. Pessimismi pähkinänkuoressa

Schopenhauerin filosofian äärimmäisen pessimistisyys juontuu hänen filosofiansa peruskäsitteen, tahdon, luonteesta. Tahto, joksi hän elämän olemuksen nimeää, on jatkuvaa pyrkimystä saavuttaa jotakin, siis kaipausta. Olemme jatkuvasti ikäänkuin tyydyttämättömyyden tilassa. Haluamiseni panee liikkeelle joko pahanolontunne tai sitten ikävystyminen. Tästä jatkuvasta "kaipaamisen tilassa olemisesta" johtuu, että elämä on lakkaamatonta kärsimystä. Sillä, jos saavutammekin sen, mitä tavoittelemme, poistuu vain osittain se pahanolontunne, mikä on pannut halun liikkeelle. Kaikki mielihyvät ja nautinto ovat vain osittaisia, sillä mielihyvä sammuu kohta synnyttyään. Sijalle astuvat uudet tarpeet, uudet pahanolon tuntemukset, jotka herättävät uusia pyrkimyksiä. Ja jos ne eivät herää, ikävystyminen tekee meidät levottomiksi. Rauhaa elävä olento ei saavuta. Tahto = jatkuvaa nälkää, tyydyttämättömyyttä himoa tai Lumooja, jonka on pakko lumota uusia uhreja!

Intialaiset puhuvat elämän janosta, joka kiinnittää meidät haluamiimme asioihin. Johtuen kaiken katoavaisuudesta ihminen menettää jatkuvasti haluamiaan asioita ja joutuu toisaalta ottamaan vastaan paljon sellaista, jonka haluaisi välttää. Tästä seuraa kärsimystä, joka jatkuu niin kauan kuin ihminen ei kykene purkamaan arkipäiväistä kokemisen tapaansa joko meditaation tai intellektuaalisen oivalluksen avulla.

Huomatkaamme, että Schopenhauerin voluntaristisen näkemyksen mukaisesti myös ihmisen äly on tahdon orjuuttama. Kuten on jo todettu, tahto Schopenhauerilla tarkoittaa lähinnä tahtoa olemaan, elämään - se on ikäänkuin vimma tai voima, joka pakottaa ihmistä. Se ei ole eettinen perusprinsiippi, kuten esimerkiksi Platonin filosofiassa, minkä mukaisesti tahdomme asioita, jotka tiedämme hyväksi. Tieto on tietoa hyveestä, jota tahdollamme toteutamme. Tahdolla on siis Platonin ajattelussa eettinen suunta.

4.8.3. Ihminen - pahansuopa olento

Lohduton on myös Schopenhauerin ihmiskäsitys: Ihmisten suuri enemmistö ei ole ainoastaan äärettömän typerä; ihmiset ovat myös pahasuopia ja täynnä vihaa ja vahingoniloa toisiaan kohtaan. Ihminen on l'animal méchant par excellence (se eläin, mikä ennen kaikkea muuta on pahansuopa) (42).

Ihmisen pahuus johtuu häntä hallitsevasta itsekkyydestä. Pahuus hallitsee ihmistä niin kauan kuin hänen käsityksensä omasta olemuksestaan on kahlehdittu yksilöllisyyden harhan kahleisiin: ihmisen luulee olevansa aivan muuta kuin muut yksilöt, vaikka hän olemuksensa ytimeltä on samaa kuin he.

Onpa Schopenhauer ristiriitaisuudessaan tulkittavissa myös siten, että ilkeämielisyyden perimmäinen syy onkin itse alkutahdossa. Kuten jo totesimme, Majan hunnun takana onkin perkele, siis paha tahto. Tai, niinkuin hän kirjoittaa, että halua saada aikaan pahaan sen itsensä takia, pelkästä ilkeämielisyydestä, on nimetty "radikaaliksi pahaksi", mutta että se on elämän perustahto itse, joka yhä enemmän katkeroituneena olemassaolon lakkaamattomista kärsimyksistä koettaa helpottaa omaa tuskaansa tuottamalla tuskaa muille. On huomautettu (Grotenfelt), että näin kuvattu alkutahto saa kansantarujuen "tyhmän pirun" luonnon, sikäli, että se pahuudessaan ja luullessaan tuottavansa kärsimyksiä muille, tuottaa niitä itselleen.(43).

4.9. Irti pessimismistä

Schopenhauerin mukaan ihmisellä on sittenkin mahdollisuus irrottautua pessimismin ikeestä. Hetkellisen vapauden olemassaolon kärsimyksistä antaa esteettinen kontemplaatio (taide). - Palaan aivan lopuksi estetiikan asemaan Schopenhauerin filosofiassa, jolle Die Welt-teoksen III kirja on omistettu. -Varsinaisen, pysyvän pelastuksen olemassaolon onnettomuudesta voi saavuttaa vain silloin, kun itse alkutahto täydellisesti käsittää olemassaolon kurjuuden, kaiken pyrkimisen turhuuden ja sen johdosta kääntyy kieltämään itsensä. Tässä on suora yhteys buddhalaisuuteen eli se mitä jää, on tyhjiys: kun makrokosmokseen kuuluva alkutahto häviää, häviää myös sen mikrokosminen vastine, tahto (44).

4.9.1. Eettisyyden mahdollisuus

Ihmiömaailmassa, tässä "meidän maailmassamme" pessimismi ei myöskään jää Schopenhauerin viimeiseksi sanaksi. Sillä hänen mukaansa on tosiasia, että vaikka ihmiset yleensä ovat pahuutta täynnä, tapahtuu tekoja, jotka lähtevät todellisesta ihmisrakkaudesta. Kaikki hyvyiden, ihmisrakkauden ja jalomielisyyden ilmaukset lähtevät säälin tunteesta. Sääli, Mitleid, on ainoa ei-egoistinen, puhtaasti moraalinen motiivi ihmisessä. (45).

Pessimistiseen maailmankatsomukseen sääli soveltuu erinomaisesti; maailman yleinen kurjuus antaa siihen paljon aihetta. Schopenhauer ehdottaakin, että ihmiset käyttäisivät toisistaan puhuttelusanana "onnettomuustoverini" kaikenkaltaisen ylistämisen sijasta.

4.9.2. Myötätunto - eettisyyden perusta

Toisaalta Schopenhauer esittää kysymyksen, miten myötätunto ylipäätään voi mahdollista. Miten toisen kärsimys voi kuitenkin vaikuttaa minussa ikäänkuin se olisi omaani? Tämän arvoituksen Schopenhauer selittää vetoamalla metafysi-

seen monismiinsa ja viittaa samalla intialaisiin ajattelijoihin. Nämä ovat esittäneet viisaan kohoavan sellaiseen käsitykseen kaikkeudesta, että nähdessään minä luontokappaleen tahansa, elävän tai kuolleen, hän voi lausua hengessään: sinä olet minä; tuo olet sinä (tat tvam asi).(46).

Eettinen ajattelu lähtee intuitiosta, että tuntee toisessa yksilössä saman olemuksen kuin itsessään. (1) Olemme yhtä: sinä ja minä. Egoismi väistyy. Ihminen kokee toisen vaikeudet ominaan. Tämä intuitiivisesti tajuttu totuus tekee säälin mahdolliseksi; tekojemme vaikuttimiksi tulee myötätunto ja se kohottaa ihmisen eettiseksi olennoiksi. Ihminen tajuaa, että hän ei saa vahingoittaa ketään ja että hänen tulee lievittää toisen mahdollista hätää. Omat vaatimukset ja pettymykset väistyvät; sijalle tulee tahto auttaa tarvitsevia. Mutta tämä on vasta ensimmäinen aste.

Mitä paremmin oivallamme, että yksilöt kuuluvat yhteen, sitä enemmän (2) myötätuntomme avartuu ja sulkee viimein piiriinsä kaikki elävät olennot. Kun tietoisuuteen yksilöllisyyteni näennäisyydestä liittyy käsitys olemisen välttämättömyydestä kurjuudesta, voin ylittää pelkän säälimoraalin. Kun ihminen tuntee koko maailman tuskan omanaan, tulee (3) tietoisuus olemisen onnettomuudesta hänen "tahtonsa rauhoittajaksi". Elämä näyttäytyy mielettömäksi. Levoton, lakkaamattoman pyrkimyksen maailma alkaa kauhistuttaa. Kiellämme maailman.

Heideggerilaisittain ilmaisten, ihmisen "jättää silleen", lakkaa pyrkimästä ja näin hänessä alkutahto itse kääntyy kuolettamaan itsensä. Se luopuu haluistaan, kääntyy pois elämästä ja sen nautinnoista, resignaatioon, haluttomuuteen, tahdottomuuteen. Tämä on ihmisen eettisen kehityksen korkein saavutus. Sen ovat eräät mystikot ja joogit voineet saavuttaa.

Näin voimme nähdä "pelastumisen" jonkinlaisena 3-osaisena prosessina, joka kaikissa vaiheissa kuitenkin edellyttää älyllistä kehittymistä. Älyllisyys on ehto sekä sille ohimenevälle vapautukselle olemassaolon kärsimyksistä, jonka ideoiden filosofinen ja esteettinen tajuaminen tuottaa kuin myös sen pysyvän, täydellisen pelastuksen saavuttamiselle, jossa alkutahto täysin käsittää olemassaolon kurjuuden. Älyllinen, teoreettinen ymmärtäminen ei kuitenkaan yksinään riitä aikaansaamaan ihmisessä mielenmuutosta. Sillä sen edellytys on intuitiivinen ymmärrys, johon liittyy vahva tunnelataus. Tästä mielen syventymisen tilasta, jossa aistillisuuden petteilyys paljastuu, Schopenhauer käyttää ilmaisua uudestisyntyminen. Sen hän samaistaa tahdon kieltämisen kanssa.(47).

4.9.3. Mitä tahdon kieltäminen saa aikaan?

Tahdon kieltäminen vie nirvanaan, unesta heräämiseen eli sammumiseen. Intialaisessa ajattelussa se merkitsee sie-

lun vapautumista kärsimyksistä siten, että inkarnaatioiden eli ruumiillistumisen kiertokulku päättyy. Tämä voidaan myös ymmärtää yksilöllisen olemassaolon lakkaamisena ja sulautumisena yleishenkeen. Schopenhauer on kiihkeästi pohtinut kysymystä, voiko nirvana merkitä alkutahton täydellistä kumoutumista ja kaiken olevaisen häviämistä olemattomuuteen. Kenties tämä tulos on mahdollinen.

Kuitenkin nirvanan ymmärtäminen paljaaksi negaatioksi eli olemattomuudeksi ei ole Schopenhauerin lopullinen näkemys eikä vastaa hänen sisältä ajatusaan. Sillä negaatio merkitsee tyhjyyttä, olemattomuutta (Nichts) vain suhteellisesti, vain meidän kannaltamme katsoen, ei absoluuttisesti. "Meidän" tarkoittaa tässä olentoja, jotka ovat sidotut aisti-maailman käsityksiin. "Jos katsomme niitä, jotka voittivat maailman, joissa tahto vapaasti kielsi itsensä, näemme rauhatoman tarpeen ja pyrkimyksen, ainaisen toivon ja pelon, riemun ja tuskan... vaihtelun sijasta rauhan, joka on ylevämpi kuin kaikki järki, mielen täydellisen tyyneyden, syvän levon, järkkymättömän luotamuksen ja iloisuuden... vain tiedostaminen, intuitiivinen näkeminen, Erkenntnis, on jäljellä, tahto on hävinnyt" (48). Nirvana merkitsee Schopenhauerille jonkinlaista pyhyyttä, jonka viisas voi saavuttaa.

Kenties juuri Wagneria ajatellen on tärkeää ottaa esille sekin Schopenhauerin ajatus, että myös yksilöllä on yliajallinen merkitys, joka ulottuu kirkastuneeseen, aavisteltuun nirvana-olotilaan. Kuten Grotenfelt toteaa: Schopenhauerin ajattelussa "tunkeutuu usein esiin individualistisia piirteitä, jotka tosin kieltämättä jyrkästi sotivat hänen metafysiisiä perusoppejaan vastaan". "Huomattavin sellainen... on se merkitys, minkä hän antaa (ihmisen) intelligibliselle luonteelle" (49). Ilmaisulla intelligiibeli Schopenhauer näyttää viittaavan näkemykseen yksilöissä piilevästä sisimmästä olemuksesta, ydinolemuksesta (Krohn) tai varsinaisesta minästä (Ahlman), joka määrää hänen empiirisenkin toimintansa. Schopenhauer on siis kuitenkin essentialisti.

Tämän intelligiibelin, universaalien ydinolemuksen Schopenhauer määrittelee kaiken ajallisuuden ulko- ja yläpuolella olevaksi vapaaksi tahdontoiminnaksi. Se siis kuuluu tosiolevaiseseen, ikuisuuteen, mutta myös samalla yksilöön. Se on eräänlainen universaali ihmisyyden ydin, säde tuonpuoleisesta. Se ei ole moninaisuuden tuottavan yksilöllistymisperiaatteen aikaansaama. - Schopenhauerhan pitää kielteistä maailman moninaisuutta juuri yksilöllistymisen seurauksena; yksilöllistymisellä hän tarkoittaa sitä, että ihmiset kuvittelevat olevansa jotain erilaista ja erinomaista, parempaa kuin muut. Se tekee heistä itsekkäitä, kunnes he tajuavat, että olemme kaikki samaa juurta: "sinä olet minä" ja löytävät säälin

kautta ymmärryksen toiseen. Itse asiassa sääliin perustuu myös aito kommunikatio.

4.9.4. Elämäntahdon kontra elämän kieltäminen

Schopenhauer torjuu ajatuksen, että hänen oppinsa olisi kehoitus itsemurhaan (50). Koska yksilöllinen olemassaolo on vain ilmiötä, voisi itsemurha hävittää vain yksilöllisen itsetajuntani, mutta ei sitä alkutahtoa, joka on minut luonut. Se etsisi uusia kehollistumisia. Tavallisesti itsemurha ei olekaan todellinen tahdonkieltämisen ilmaus. Itsemurhan tekijä on usein intohimoisesti kiintynyt elämään ja haluihin, mutta on tyytymätön niihin oloihin ja keinoihin, jotka hän on saanut osakseen. Hän siis ei ole vapautunut elämäntahdosta vaan yrittää riistäytyä irti elämästä. Siksi itsemurha yleensä ei ole moraalisesti ylevän ilmaus. Poikkeuksena, aitona, ihailtavana tahdonkieltämisen ilmauksena, voitaisiin nähdä askeetin nälkäkuolema.

5. Estetiikka ja taide oppaina ja mielen rauhoittajina

Schopenhauerin pääteoksen kolmas kirja on omistettu estetiikalle, opille taiteen olemuksesta. Taiteen merkitys on siinä, että taiteen tuotteissa näemme niitä ikuisia mallikuvia, ideoita, jotka muodostavat maailman moninaisuuden pysyvän ytimen, siis moninaisuuden takana piilevän ykseyden. Taiteen tehtävä on tuoda nämä mallikuvat, Platonin ideat, ihmisten tajuttaviksi. Schopenhauer toteaa, että ei ainoastaan filosofia, vaan myös kaunotaiteet työskentelevät pohjimmiltaan ratkaistakseen olemassaolon ongelman. Taide on tässä näkemyksessä tietämistapa, joka kohdistuu ideaan. (Vrt: käsite = mielteistä abstrahoitu eli mielen mielle (edellyttää intellektiin). Idea = maailman olioiden näkemyksellinen alkukuva. Siihen kohdistuu esteettinen kontemplaatio ja sitä jäljittelee taide.)

(Huom: jos elämme mielteiden tasolla, olemme tyhmiä; jos käsitteen tasolla, olemme älykkäitä, mikä ei vielä riitä eettiseen parannukseen, sillä siihen tarvitaan lisäksi intuitio!)

5.1. Taiteen merkitys metafysiikan viitekehityksessä

Jos taidetta lähestytään Schopenhauerin metafysiikasta käsin, on lähtökohtana olio sinänsä. Se on jotakin, joka ei voi olla objekti millekään subjektille, koska se on jotakin, josta emme voi tietää mitään. Mutta mehän emme ole vain tietäviä subjekteja vaan me itse olemme myös olioita sinänsä, joten meillä on salainen yhteys olioiden sisäiseen olemukseen. Olemme tietoisia itsestämme tahtovina, emme tietävinä.

Jokaisessa oliossa saa ilmauksensa yleinen idea. Juuri tämä on esteettisen tarkastelun kohde, oli kyseessä luonnonolio tai taideteos. Olio koetaan kauniina, kun se mahdollisimman täydellisesti kuvastaa ideaansa. Kuten tiedämme, Schopenhauerin ajattelussa korostuu ideaan kohdistuvan kokemuksen ja esteettisen kontemplaation merkitys. Olemmehan jo havainneet sen merkityksen etiikassa, kun se johtaa meidät elämän samuuden kokemiseen ja myötäkärsimiseen, sääliin. Varsinainen vapahdus on elämäntahdon sammuminen, joka perustuu maailman ja olemassaolon todellisen olemuksen tajuamiseen.

Elämäntahdon sammuminen voi hetkellisesti tapahtua myös esteettisessä kontemplaatiassa. Ideatiedon subjekti ei ole enää yksilöllinen, kuten ei sen objektikaan ole. Vaan se on puhdas subjekti vailla tahtoa, kärsimystä ja ajallisuutta. Siirtyminen yksilöllistä koskevasta tiedosta ideaa koskevaan kontemplaatioon on siirtymänä sama kuin nerossa niinä hetkinä, joina hän omaa puhtaan tiedon ideasta. Tässä voitane ajatella yhtymäkohtaa myös Wagnerin teoriaan? Schopenhauer sanoo, että nero on "kirkas maailmansilmä", koska hän pystyy oivaltamaan idean sen ilmentymissä maailmassa. Tämän perusteella hän pystyy luomaan ajatonta taidetta, joka on kontemplaatiassa oivalletun toistamista.

Taiteenfilosofina Schopenhauer tarkastelee taidetta ja arvioi taideteoksia oman filosofisen ajattelunsa kehityksissä ja omasta subjektiivisesta kokemuksestaan käsin. Lukuisat esimerkit osoittavat hänen monipuolisesti perehtyneen ja intensiivisesti eläytyneen eri alojen taideteoksiin.

5.1.1. Taide arvokäsittienä

Taide on Schopenhauerille arvokäsittienä. Taideteoksen arvo riippuu siitä, esittääkö teos ideaa ja miten täydellisesti ja siitä miten korkealla ideain asteikossa esitetty idea on. Schopenhauer hahmottelee siis taiteen ideaalia. Itsestään selvää on, että taidearvo edellyttää teoreettisen ja teknisen taitamisen.

Kauniin kokeminen tarkoittaa idean tietämistä. Itse kauneuteen nähden voidaan erottaa asteita. Ihmisen kauneus edustaa tahdon täydellisintä objektivaatiota korkeimmalla tiedettävyyden asteella.

Schopenhauer käsittelee eri taiteen lajeja lähtien rakennustaiteesta päätyen erikoisasemassa olevaan musiikkiin. Maalustaiteen kautta, sen esittäessä kärsimystä ja kuolemaa, voidaan päätyä ainakin hetkelliseen elämäntahdon kieltämiseen, joka tarkoittaa tietä vapautteen. Maalustaide saavuttaa huippunsa, jos siinä esitetyt henkilöt, pyhimykset, vahtajat ja muut, ilmeissään ja katseissaan ilmaisevat omaavansa täydellisen tiedon, he siis käsittävät maailman ja elä-

män olemuksen kokonaisuudessaan. Tällöin läheteoksesta voi tulla meille tahdon hiljentäjä ja sammuttaja.

Runoudessa merkittävä asema on allegorioilla, metaforilla, symboleilla, sillä runous tarvitsee käsitteitä ja sanojen merkityksiä voidakseen ilmaista ideaa. Runoudessa voidaan allegorian avulla esittää ihmiselämän olemusta. Schopenhauerin esimerkkien joukossa ovat Platonin Luolavertaus ja Cervantesin Don Quijote.

Runouden huippuna Schopenhauer näkee tragedian. Perustelu on filosofinen. Tragedia esittää elämään väistämättä kuuluvan kärsimyksen ja syyllisyyden, ihmisen perisyntyn, joka kuten jo totesimme, on siinä, että on syntynyt. Tragedia voi saattaa meidät kokemaan itsemme sen osan, joka ei enää tahdo elämää. Tästä syntyy ylevän vaikutelma.

5.2. Musiikki, tahdon välitön objektiivatio

Musiikilla on Schopenhauerin filosofiassa omalaatuinen asema. Se siis ei ole pelkästään idean jäljittelyä vaan välittömässä suhteessa maailman ja meidän itsemme syvimpään olemukseen. Musiikki on tahdon itsensä välitön objektiivatio samalla tavalla kuin ideat ja maailma. Siksi musiikin ja ideoiden välillä vallitsee tietty analogia: Ideoiden asteikkoa, joka ulottuu fyysikaalisen luonnon voimista ihmishengen olemukseen, vastaa harmonian alueella sävelkorkeuksien asteikko bassosta sopraanoon. Koska ideoiden asteikko vastaa maailman olioiden hierarkiaa, vallitsee myös musiikin ja maailman välillä parallelismi, jota Schopenhauer yksityiskohtaisesti kehittää. Korkeimpien äänien esittämä johtava, laulava melodia vastaa ihmishengen pyrkimystä ja toimintaa. Käsitteensä musiikista Schopenhauer tiivistääkin Leibnizilta lainaamansa lauseen mukaelmaan: Musiikki on sielun, joka ei tiedä filosofoivansa, salaista metafysiikan harjoittamista. (51).

* * * * *

Näkemykseni Schopenhauerin filosofiasta perustuu lähinnä seuraaviin lähteisiin: Salomaa, Pessimistin elämänviisaus, Schopenhauer, Kuolema ja kuolematon, Jäderholm, Tankar och fragment, Aspelin, Ajatuksen tiet, Grotenfelt, Uuden ajan filosofian historia, Harva, Suuria ajattelijoita, Russell, Länsimaisen filosofian historia II, Kauppi, Schopenhauerin taiteenfilosofia, filosofiseen tietosanakirjaan Britannica sekä keskusteluihin filosofian emeritusprofessori Sven Krohnin kanssa.

Viitteet:

1. Lainaukset Magel, 76.
2. Aspelin, 442.
3. Britannica, 536.

4. Millington, 53.
5. Watson, 147.
6. Millington, 89-90.
7. Sama, 90.
8. Watson, 146.
9. Sama, 146-147.
10. Sama, 148.
11. Sama, 147.
12. sama, 147.
13. Korte, 13-14.
14. Tristan ja Isolde -libretto, 19.
15. Watson, 146.
16. Sama, 146.
17. Sama, 171.
18. Grotenfelt, 429.
19. Watson, 184.
20. Salomaa, 17.
21. Sama, 64.
22. Russell, 332-333.
23. Sama, 326-327.
24. Britannica, 535.
25. Aspelin, 447.
26. Salomaa, 13-14.
27. Sama, 5-8.
28. Watson, 271, 270.
29. Sama, 277.
30. Langer, 26-28.
31. Pyysiäinen, 55-56.
32. Ks myös Grotenfelt, 404, alaviite.
33. Asiantuntijalausunto, FT Siegfried Jäkel.
34. Salomaa, 36. Die Welt -teoksen II painos ilmestyi 1844 ja III painos 1859.
35. Pyysiäinen, 19-20.
36. Sama, 21.
37. Sama, 21.
38. Salomaa, 125.
39. Russell, 332.
40. Ks Aspelin, 446.
41. Salomaa, 115-133.
42. Sama, 228.
43. Grotenfelt, 412-413.
44. Pyysiäinen, 58.
45. Nietzsche puolestaan hylkää säälimoraalin, koska siitä puuttuu arvokkuus. Säälimoraali on hänen mielestään tyypillisesti kristillistä moraalia; elämänkielteistä; heikkojen ja voimattomien moraalia, joka perustuu laumavaistoihin. Säälimoraali = kristillinen moraali = orjamooraali. Orjamooraali altruismiin perustuva merkitsee luopumista tahdosta olemassaoloon. Se on elämänkielteistä ja nihilististä, sillä todellista altruismia ei ole, on vain egoismia. - Tässä Nietzsche esiintyy ns psykologisen egoismin teorian kannattajana. Sen mukaisesti mitä ikinä teetkin toisen ihmisen hyväksi, teet sen vain omaa etuasi ajatellen. Yleisesti ottaen voidaan molemmat tahdoajattelijat, S. ja N. nähdä yhteensovittamattomina: N:lle korkein arvo on elämä (optimisti), S:lle ei-elämä (pessimisti).
46. Salomaa, 233-, Grotenfelt 415.
47. Ks myös Grotenfelt 415.
48. Sama, 418-419.
49. Sama, 420.
50. Sama, 421.
51. Luvut 5.1. - 5.2. referoivat erityisesti Kaupin artikkelia "Schopenhauer taiteenfilosofina".

Läheteokset

- Aspelin, Gunnar, Ajatuksen tiet, yleinen filosofian historia. 1963. Porvoo.
- Britannica, Chicago University (ed.). 1988.
- Cook, E. Deryck, I Saw the World End: A Study of Wagner's 'Ring'. 1979. Lontoo.
- Grotenfelt, Arvi, Uuden ajan filosofian historia. 1938. Helsinki.
- Harva, Urpo, Suuria ajattelijoita, suppea filosofian historia. 1964. Helsinki.
- Jäderholm, G.A., Tankar och fragment ur Arthur Schopenhauers filosofi. (3.p.). 1923. Stockholm.
- Kauppi, Raili, Schopenhauer taiteenfilosofina. Kauneus: filosofisen estetiikan ongelmia, s. 79-89, Suomen Filosofisen Yhdistyksen kollokvio Tampereella 1987, toim. Lammenranta & Rantala, Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta, Vol. 4. 1990.
- Korte, Irma, Nainen ja myyttinen nainen. 1988. Helsinki.
- Langer, Susanne K., Feeling and Form, 5.p. 1973. Lontoo.
- Magee, Bryan, Aspects of Wagner. 1968. Lontoo.
- Millington, Barry, The Master Mucicians, Wagner. 1984. Lontoo.
- Pyysiäinen, Ilkka, Ilo pitkästä itkusta. Buddhalaisuus ja terapiat. 1993. Helsinki.
- Russell, Bertrand, Länsimaisen filosofian historia. 1967. Porvoo.
- Salomaa, Sirkka, Arthur Schopenhauer, Pessimistin elämänviisaus. Valittuja lukuja Schopenhauerin teoksista. 1944. Porvoo.
- Schopenhauer, Kuolema ja kuolematon. 1991. Hämeenlinna.
- Tristan ja Isolde -libretto. 1968/1994. Piikkiö.
- Watson, Derek, Richard Wagner. 1983. Savonlinna.

FM Marita Airakorpi on filosofian opettaja Turun yliopistossa.

